

Η Μάχη για την Απελευθέρωση της Κορυτσάς και Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Κορυτσάς

Ανθστης(ΦΠΖ) Θεοφάνης Βλάχος - Ιστορικός

A. Η Ιταλική Επίθεση στην Ελλάδα

Η προώθηση των ιταλικών δυνάμεων στα βαλκάνια ξεκίνησε την άνοιξη του 1939. Στις 6 Απριλίου 1939 η Ρώμη επίδωσε τελεσίγραφο στην Αλβανική Κυβέρνηση με ταπεινωτικούς όρους για την Αλβανία, το οποίο όμως απορρίφθηκε από τον Αλβανό Βασιλιά Ζώγου. Την επομένη έγινε αποβίβαση μικρών ιταλικών στρατευμάτων τα οποία προέλασαν και χωρίς να συναντήσουν καμιά σοβαρή αντίσταση εισήλθαν στα Τίρανα στις 8 Απριλίου. Ο Ζώγου συνοδευόμενος από την οικογένειά του, τον Αλβανό Πρωθυπουργό και άλλα μέλη της κυβερνήσεως διέφυγε στην Ελλάδα στις 9 Απριλίου.¹ Στα Τίρανα συστάθηκε προσωρινή αλβανική κυβέρνηση, η οποία αποφάσισε να προσφέρει το αλβανικό στέμμα στον Βασιλιά της Ιταλίας Βιτόριο Εμμανουέλε Γ' εντάσσοντας τις δυο χώρες σε καθεστώς «προσωπικής ένωσης», αποκτώντας έτσι κοινό Ανώτατο Άρχοντα. Ο Βιτόριο Εμμανουέλε, έχοντας πλέον τον τίτλο Βασιλιάς της Ιταλίας και Αλβανίας, διόρισε νέα Αλβανική Κυβέρνηση με πρωθυπουργό τον Σεφκέτ Βερλάτσι, προχώρησε στην έκδοση νέου αλβανικού συντάγματος, στην ένωση των διπλωματικών και προξενικών αρχών και εγκατέστησε στα Τίρανα Γενικό Τοποτηρητή τον πρώην Ιταλό πρέσβη.² Παράλληλα, το καλοκαίρι του 1939 ενσωμάτωσε τις αλβανικές ένοπλες δυνάμεις στον Ιταλικό Στρατό.

Η Ελλάδα μέχρι τον Μάρτιο του 1939 θεωρούσε ως μοναδικό πιθανό εχθρό την Βουλγαρία γι' αυτό είχε επιδοθεί σε πολυδάπανα οχυρωματικά έργα στην περιοχή της Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Η ιταλική απόβαση στην Αλβανία επέφερε και αλλαγή στην ελληνική αμυντική πολιτική. Τον Μάιο καταρτίστηκε Σχέδιο Εκστρατείας που πήρε την ονομασία IB³ και λάμβανε υπόψη του τις νέες συνθήκες και την πιθανότητα να χρειαστεί η Ελλάδα να αγωνιστεί σε δύο διαφορετικά μέτωπα ταυτόχρονα. Ως πιθανότερο σενάριο αντιμετωπιζόταν η ιταλική επίθεση από την Κορυτσά προς τη Θεσσαλονίκη και κατόπιν προέλαση νοτίως προς τη Θεσσαλία ενώ ταυτόχρονη προσβολή στην Ήπειρο θα ήταν δευτερεύουσας σημασίας. Κατόπιν τούτου δόθηκε μεγάλο βάρος στην οχύρωση της Δυτικής Μακεδονίας. Τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους επήλθε η πρώτη μεταβολή του σχεδίου IB λαμβάνοντας την ονομασία IBα. Με το νέο σχέδιο αποφασίστηκε ότι η κύρια γραμμή αντιστάσεως στην Δυτική Μακεδονία θα ήταν περίπου η συνοριακή γραμμή ενώ στον τομέα της Ηπείρου ορίστηκε ως βασική τοποθεσία άμυνας ο ποταμός Καλαμάς 20-25 χιλιόμετρα από τα σύνορα.

Μέχρι και τον Απρίλιο του 1940 η Ιταλία απέφευγε την πρόκληση επεισοδίων με την Ελληνική Κυβέρνηση και προσπαθούσε να κρατάει χαμηλούς τόνους. Όταν όμως αποφασίστηκε η είσοδός της στον πόλεμο η πολιτική της μεταστράφηκε. Παρ' όλο που

¹ Γενικό Επιτελείο Στρατού/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940 – 1941 (Επιχειρήσεις Στρατού Ήρας)*, Αθήνα 1985, 10, 11. (Στο εξής: *Επίτομη Ιστορία*)

² Jacomoni di San Savino, *La Politica dell' Italia in Albania*, Capelli Editore, 1965, 132 – 152.

³ Η ονομασία προήλθε από τα γράμματα των λέξεων Ιταλία Βουλγαρία.

στις 11 Ιουνίου, μια μέρα μετά την κήρυξη πολέμου εναντίον της Αγγλίας και της Γαλλίας, ο Ιταλός πρέσβης στην Αθήνα διαβεβαίωνε για τις καλές προθέσεις απέναντι στην Ελλάδα, η ιταλική προπαγάνδα άρχισε να καλλιεργεί το κλίμα για την ανάγκη ιταλικής επέμβασης στον ελληνικό χώρο.⁴ Οι ιταλικές προκλήσεις οξύνθηκαν το καλοκαίρι του 1940,⁵ με αποκορύφωμα τον τορπιλισμό του εύδρομου του Ελληνικού Πολεμικού Ναυτικού «Έλλη» στις 15 Αυγούστου στην Τήνο όπου βρισκόταν για την απόδοση τιμών στη θρησκευτική εορτή. Το γεγονός αυτό επηρέασε την ελληνική κοινή γνώμη ενώ στιγματίστηκε έντονα και από το διεθνή Τύπο.⁶ Την ίδια περίοδο, ο Τσιάνο έδωσε εντολή στον Νέμπιλ Ντίνο, γραμματέα της Αλβανικής Φασιστικής Οργάνωσης στα Τίρανα, να επιστρατεύσει πράκτορες στα ελληνοαλβανικά σύνορα με σκοπό τη δημιουργία επεισοδίων και σαμποτάζ, ενώ του συνέστησε ότι οι αλβανικές διεκδικήσεις θα έπρεπε να επικεντρωθούν σε ελληνικά εδάφη και να παγώσουν, τουλάχιστον προς το παρόν, τις απαιτήσεις τους για το Κοσσυφοπέδιο λόγω των καλών σχέσεων με τη Γιουγκοσλαβία.⁷ Οι ιταλικές προετοιμασίες για την επικείμενη επέμβαση στην Ελλάδα συνεχίστηκαν τον Σεπτέμβριο και τον Οκτώβριο με προωθήσεις ιταλικών δυνάμεων και πολεμικού υλικού στην ελληνοαλβανική μεθόριο ενώ ο τύπος σε Ιταλία και Αλβανία όξυνε την ανθελληνική ρητορική προεξοφλώντας την ιταλική εισβολή, χαρακτηρίζοντάς την μάλιστα ως δικαιολογημένη. Η οριστική απόφαση κατά της Ελλάδας πάρθηκε στις 15 Οκτωβρίου 1940 κατά τη διάρκεια σύσκεψης της ανώτατης πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας της Ιταλίας στο γραφείο του Μουσολίνι στο Παλάτσο Βενέτσια. Η ιταλική επίθεση, ενώ ορίστηκε αρχικά για τις 26 Οκτωβρίου, αποφασίστηκε τελικά να πραγματοποιηθεί 48 ώρες αργότερα στις 28 του μήνα.

Λόγω της ορεινής μορφολογίας του εδάφους και του φτωχού οδικού δικτύου της περιοχής το θέατρο των επιχειρήσεων είχε χωριστεί σε τρεις τομείς:⁸

α. Στα ανατολικά ήταν ο τομέας της Ηπείρου που διέθετε τρεις οδούς από Αλβανία προς Ελλάδα. Μια παραλιακή από την Αυλώνα προς τους Φιλιάτες και δύο στο εσωτερικό της Ηπείρου ξεκινώντας η μια από το Αργυρόκαστρο και η άλλη από την Πρεμετή και κατέληγαν και οι δύο στο Καλπάκι. Εδώ βρισκόταν το XXV Σώμα Στρατού με διοικητή τον Στρατηγό Κάρλο Ρόσι και με συνολική δύναμη περίπου 42.000 ανδρών. Έναντι των ιταλικών δυνάμεων στον τομέα της Ηπείρου ήταν ανεπτυγμένη η VIII Μεραρχία υπό τον Υποστράτηγο Κατσιμήτρο Χαράλαμπο με έδρα τα Ιωάννινα.

β. Στον βορειοδυτικό τομέα υπήρχε μια οδός από την Κορυτσά προς την Καπεστίτσα και από εκεί συνέχιζε είτε προς Φλώρινα είτε προς Καστοριά. Σε αυτό τον τομέα οι Ιταλοί είχαν αναπτύξει την 49η Μεραρχία «Πάρμα» ανατολικά της Κορυτσάς υπό τον Στρατηγό Γκραταρόλα, την 29η Μεραρχία «Πιεμόντε» δυτικά της Κορυτσάς υπό τον Στρατηγό Νάλντι, την 19η Μεραρχία «Βενέτσια» από τη λίμνη Πρέσπα μέχρι το Ελβασάν υπό τον Στρατηγό Μπονίνι ενώ λίγες μέρες μετά την έναρξη των επιχειρήσεων έφτασε και η 53η Μεραρχία «Αρέτζο» υπό τον Στρατηγό Φερόνε η οποία βρισκόταν στην περιοχή της Σκόδρας. Αυτές οι δυνάμεις αποτελούσαν το XXVI Σώμα Στρατού με συνολική δύναμη 44.000 ανδρών περίπου.

⁴ *Επίτομη Ιστορία*, ό.π., 19.

⁵ Richter H., *Η Ιταλο-γερμανική Επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, Εκδόσεις Γκοβόστη, Αθήνα 1998, 44-50.

⁶ *Επίτομη Ιστορία*, ό.π., 21.

⁷ Jacomoni di San Savino, ό.π., 225-226.

⁸ Πράσκα, Β., *Εγώ Εισέβαλα στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Γκοβόστη, Αθήνα 1999, 176. Συλλογικό, *Οκτώβριος 1940: Η επίθεση εναντίον της Ελλάδας όπως την είδαν οι Ιταλοί*, Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 2008, 61-66. (στο εξής *Η επίθεση της Ελλάδας όπως την είδαν οι Ιταλοί*). *Επίτομη Ιστορία*, ό.π., 27-30.

Στην περιοχή της Δυτικής Μακεδονίας ήταν ανεπτυγμένες οι δυνάμεις του Τμήματος Στρατιάς Δυτικής Μακεδονίας (ΤΣΔΜ) υπό τον Αντιστράτηγο Πιτσικά με έδρα την Κοζάνη. Στο ΤΣΔΜ υπαγόταν το Β΄ Σώμα Στρατού, υπό τον Αντιστράτηγο Παπαδόπουλο (I, IX Μεραρχίες και V Ταξιαρχία Πεζικού) και Γ΄ Σώμα Στρατού υπό τον Αντιστράτηγο Τσολάκογλου (X, XI Μεραρχίες και IV Ταξιαρχία Πεζικού). Τα τμήματα του ΤΣΔΜ βρίσκονταν ανεπτυγμένα από τον συνοριακό τομέα και σε διάφορες πόλεις της Μακεδονίας μέχρι τη Θεσσαλονίκη.

γ. Ανάμεσα στους δυο προαναφερθέντες τομείς βρισκόταν η ορεινή και δύσβατη περιοχή της Πίνδου. Λόγω του ότι δεν υπήρχε απευθείας οδική αρτηρία που να συνδέει τα δύο άκρα του Θεάτρου Επιχειρήσεων, ο κεντρικός τομέας αποκτούσε στρατηγική σημασία για την εξέλιξη των επιχειρήσεων αφού και η μετακίνηση στρατευμάτων στον ελλαδικό χώρο από το ένα άκρο στο άλλο ήταν υπερβολικά χρονοβόρα. Για το λόγο αυτό η ιταλική διοίκηση εγκατέστησε στην περιοχή της Ερσέκας και του Λεσκοβικίου την επίλεκτη Μεραρχία Αλπινιστών «Τζούλια» υπό τον Στρατηγό Τζιρότι δυνάμεως 10.800 ανδρών. Το δύσκολο έργο της άμυνας στην Πίνδο είχε αναλάβει το Απόσπασμα του Συνταγματάρχη Δαβάκη με αρχική δύναμη μικρότερη του ενός συντάγματος.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι στην περιοχή της Ηπείρου οι ιταλικές δυνάμεις υπερτερούσαν ελαφρά σε Πεζικό (22 τάγματα έναντι 15 ελληνικών) ενώ υπερείχαν συντριπτικά σε Πυροβολικό και Τεθωρακισμένα (61 πυροβολαρχίες και 90 άρματα μάχης έναντι 16 ελληνικών πυροβολαρχιών). Στην Βορειοδυτική Μακεδονία τα ελληνικά τμήματα υπερτερούσαν ελαφρώς (22 τάγματα πεζικού και 22 πυροβολαρχίες έναντι 17 ταγμάτων πεζικού και 24 πυροβολαρχιών των Ιταλών) ενώ η υπεροχή τους επαυξανόταν από τα μεγάλα οχυρωματικά έργα που είχαν γίνει στην περιοχή τους προηγούμενες μήνες. Αυτό καθιστούσε αποτρεπτική κάθε εισβολή ιταλικών δυνάμεων από την Κορυτσά προς το ελληνικό έδαφος. Στην περιοχή της Πίνδου τα ιταλικά τμήματα ήταν υπερδιπλάσια από τα ελληνικά χωρίς να υπάρχουν οχυρωματικά έργα και αυτό καθιστούσε τον τομέα τον πιο ευάλωτο. Παράλληλα η αεροπορική κυριαρχία των ιταλικών δυνάμεων ήταν αδιαμφισβήτητη αφού διέθετε 400 αεροσκάφη έναντι 143 ελληνικών, διαθέτοντας μάλιστα αεροδρόμια στην Αυλώνα, στο Βεράτι, στο Αργυρόκαστρο και στην Κορυτσά ώστε να βρίσκονται κοντά στο μέτωπο των πολεμικών συγκρούσεων.

Η ιταλική επίθεση άρχισε τα ξημερώματα την 28η Οκτωβρίου. Το ιταλικό σχέδιο των επιχειρήσεων προέβλεπε επιθετική κίνηση στον τομέα της Ηπείρου και στην Πίνδο και τήρηση αμυντικής, αρχικά, στάσης στην περιοχή της Κορυτσάς. Στην Ήπειρο, η αποφασιστική μάχη δόθηκε στην περιοχή της Ελαιάς (Καλπάκι) όπου τα ιταλικά τμήματα με επικεφαλής τη Μεραρχία «Φερράρα» επιτέθηκαν έπειτα από σφοδρούς βομβαρδισμούς αεροπορίας και πυροβολικού και κατόρθωσαν να καταλάβουν προσωρινά το ύψωμα της Γκραμπάλας στο δεξιό της τοποθεσίας στις 2 Νοεμβρίου⁹. Την επομένη, ισχυρή ελληνική αντεπίθεση ανάγκασε τα ιταλικά τμήματα να υποχωρήσουν. Οι σφοδρές ελληνοϊταλικές συγκρούσεις συνεχίστηκαν μέχρι τις 9 Νοεμβρίου όταν οι ιταλικές δυνάμεις πεζικού άρχισαν να οπισθοχωρούν. Στην παραλιακή ζώνη στον τομέα της Θεσπρωτίας, η Μεραρχία «Σιένα» και η Ομάδα Μάχης Ακτών απώθησαν τα ελληνικά τμήματα νοτίως της Ηγουμενίτσας φτάνοντας μέχρι τον Καλαμά. Στις 5 Νοεμβρίου κατόρθωσαν να διαβούν¹⁰ τον ποταμό αναγκάζοντας τις ελληνικές δυνάμεις να συμπυκνωθούν στη γραμμή

⁹ Γενικό Επιτελείο Στρατού/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος 1940 – 1941. Η Ιταλική Εισβολή*, Αθήνα 1960, 74. (στο εξής: *Η Ιταλική Εισβολή*).

¹⁰ Στο ίδιο, 93.

όρη Σουλίου - Αχέροντα ποταμού. Τις επόμενες μέρες άρχισαν να φτάνουν ελληνικές ενισχύσεις οπότε στις 12 Νοεμβρίου, μετά από ελληνική αντεπίθεση, οι Ιταλοί αναγκάστηκαν να οπισθοχωρήσουν στον Καλαμά ποταμό.¹¹

Στην Πίνδο, όπου η Μεραρχία Αλπινιστών «Τζούλια» υπερερούσε συντριπτικά των ελληνικών τμημάτων, κατάφερε να προωθηθεί την 1η Νοεμβρίου στη Σαμαρίνα ενώ συνεχίζοντας την προέλασή της έφτασε στις 3 Νοεμβρίου στο χωριό Βωβούσα όπου και ήταν το βαθύτερο σημείο της ιταλικής εισβολής. Την επομένη, μετά από ενισχύσεις που κατέφθασαν από το Α΄ και Β΄ Σώμα Στρατού, οι ιταλικές δυνάμεις άρχισαν να απωθούνται προς την περιοχή της Κόνιτσας. Κατά τις σφοδρές μάχες που έγιναν το διάστημα 4 με 10 Νοεμβρίου η «Τζούλια» υπέστη τρομερές απώλειες με εκατοντάδες νεκρούς και τραυματίες ενώ ένα μεγάλο μέρος της αιχμαλωτίστηκε από τον Ελληνικό Στρατό.¹² Μέχρι και τις 13 Νοεμβρίου τα ελληνικά τμήματα προχώρησαν και κατείχαν τις κυριότερες συνοριακές διαβάσεις έναντι της Ερσέκας και του Λεσκοβικίου.

Στον μακεδονικό τομέα δεν εκδηλώθηκε κάποια επιθετική ενέργεια από τον Ιταλικό Στρατό δίνοντας την ευκαιρία στα ελληνικά τμήματα να αναλάβουν πρωτοβουλία κινήσεων. Το Γενικό Στρατηγείο θέλοντας να συγκρατήσει όσο το δυνατόν περισσότερες ιταλικές δυνάμεις στην περιοχή της Κορυτσάς ώστε να ανακουφίσει τα άλλα δύο μέτωπα στην Πίνδο και στην Ήπειρο που πιέζονταν τις πρώτες μέρες της εισβολής, έδωσε εντολή να γίνουν επιθετικές ενέργειες μικρής κλίμακας.¹³ Μετά από σκληρές μάχες, η ΙΧ Μεραρχία και η ΙV Ταξιαρχία (η οποία μετονομάστηκε σε ΧV Μεραρχία) κατάφεραν, μέχρι τις 6 Νοεμβρίου, να καταλάβουν τα υψώματα κοντά στο χωριό Καπεστίτσα, τα υψώματα στη χερσόνησο του Πυξού και της άνω κοιλάδας του ποταμού Δεβόλη. Παράλληλα, με απόφαση του Αρχιστρατήγου Παπάγου,¹⁴ διατάχθηκε ο βομβαρδισμός των ιταλικών αεροδρομίων στην Κορυτσά όπου και καταστράφηκαν τρία ιταλικά αεροπλάνα διώξεως.¹⁵

Β. Η Μάχη της Κορυτσάς και η Εξασφάλιση της Ευρύτερης Περιοχής

Η επίθεση στην Μόραβα και στο Ιβάν

Στις 7 Νοεμβρίου το Γ΄ Σώμα Στρατού εξέδωσε διαταγή επιχειρήσεων με την οποία καθοριζόταν η επίθεση κατά της Κορυτσάς από τρεις διαφορετικές κατευθύνσεις. Η Χ Μεραρχία θα ενεργούσε επίθεση στην κατεύθυνση Νεστορίου – Ντάρζας – Κορυτσάς η οποία θα ήταν και η κύρια προσπάθεια, η ΙΧ Μεραρχία Σαλ – Κορυτσάς και η ΧV Μεραρχία Πυξός – Ιβάν – Κορυτσάς.¹⁶ Ως ημερομηνία έναρξης της επίθεσης ορίστηκε η 14η Νοεμβρίου.¹⁷ Η τοποθεσία Μόραβα – Ιβάν, στην οποία θα ενεργούσε την επίθεση το Γ΄ Σ.Σ., καλύπτει από τα ανατολικά το υψίπεδο της Κορυτσάς. Ανάμεσα στους δυο ορεινούς όγκους σχηματίζεται η στενωπός Τσαγκόνι από την οποία διερχόταν η σκυρόστρωτη οδός Ιωαννίνων – Ερσέκας – Κορυτσάς – Φλωρίνας. Νότια της Μόραβας, η μόνη αξιόλογη οδός συγκοινωνίας ήταν η κατεύθυνση Βόζιγκραδ – Ντάρζα – Κορυτσά, στην οποία υπήρχαν αρκετά ιταλικά οχυρωματικά έργα. Ενώ τα όρη Μόραβα και Ιβάν,

¹¹ Στο ίδιο, 109.

¹² *Επίτομη Ιστορία*, ό.π., 57-58.

¹³ *Η Ιταλική Εισβολή*, ό.π., 212.

¹⁴ Η διαταγή ανέφερε ρητά ότι έπρεπε να αποφευχθεί η ρίψη βομβών εντός της πόλης. Αρχείο Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού του Γενικού Επιτελείου Στρατού (στο εξής Αρχείο ΓΕΣ/ΔΙΣ) Φ.623/Α/17. Σε αντίθεση με τους ιταλικούς βομβαρδισμούς που γίνονταν εντός κατοικημένων περιοχών και είχαν ως αποτέλεσμα το θάνατο αμάχων. Πράσκα, Β., ό.π., 261.

¹⁵ *Η Ιταλική Εισβολή*, ό.π., 256.

¹⁶ Στο ίδιο, 225.

¹⁷ *Επίτομη Ιστορία*, ό.π. 76-77.

παρ' όλο που είναι δύσβατα και από τη φύση τους οχυρά, είχαν ενισχυθεί με έργα εκστρατείας από τον Ιταλικό Στρατό. Παράλληλα, κατά μήκος της κοιλάδας του ποταμού Δεβόλη, το έδαφος ήταν ομαλό οπότε υπήρχε η δυνατότητα ανάπτυξης των ιταλικών αρμάτων μάχης γεγονός που δεν επέτρεπε οποιαδήποτε ελληνική επίθεση στον κέντρο της ιταλικής διάταξης.

Οι ιταλικές δυνάμεις που είχαν αναπτυχθεί για την άμυνα της περιοχής αποτελούνταν από την 49η Μεραρχία «Πάρμα», την 19η Μεραρχία «Βενέτσια» και την 29η Μεραρχία «Πιεμόντε». Στα συντάγματα αυτών των μεραρχιών είχαν τοποθετεί ενισχυτικά, τάγματα Μελανοχιτώνων, τάγματα συγκροτημένα με αλβανικές¹⁸ δυνάμεις, Βερσαλλιέρων, Πολυβόλων και Τελωνοφυλάκων.¹⁹ Το Γ' Σ.Σ. θα διέθετε για την επίθεση: βορειοανατολικά την XV Μεραρχία, στο κέντρο την ΙΧ Μεραρχία και την Χ Μεραρχία νοτιοανατολικά. Οι τρεις αυτές Μεραρχίες θα αποτελούσαν το 1ο κλιμάκιο του Γ' Σ.Σ. ενώ η XIII Μεραρχία που έφτασε στην περιοχή Ανταρτικού – Βατοχωρίου λίγες ώρες πριν από την έναρξη των επιχειρήσεων θα αποτελούσε το 2ο κλιμάκιο.²⁰

Η επίθεση εκτοξεύτηκε στις 06:30 της 14ης Νοεμβρίου σ' ολόκληρο το μέτωπο του Γ' Σ.Σ. από το υψ. Γκούμπελ μέχρι τις όχθες της Μεγάλης Πρέσπας.²¹ Η XV Μεραρχία εξόρμησε από τη χερσόνησο του Πυξού χωρίς προπαρασκευή πυροβολικού και κατάφερε να αιφνιδιάσει τα ιταλικά. Παρ' όλες τις επανειλημμένες ιταλικές αντεπιθέσεις στις 1000 διέσπασε την κύρια γραμμή αντίστασης και κατέλαβε τα υψώματα νότια της Τσερνόσκας ενώ τις απογευματινές ώρες το 28ο Σ.Π. κατάφερε μετά από σκληρές μάχες σώμα με σώμα να καταλάβει το ύψ. 1480 και να συνδεθεί με το 33ο Σ.Π. το οποίο είχε επιτεθεί αιφνιδιαστικά από το αριστερό της Μεραρχίας και είχε καταλάβει διαδοχικά τα υψώματα μέχρι το υψ. 1338 (Τσέρνικ) ενώ απέτρεψε την ανατίναξη της στρατηγικής σημασίας γέφυρας του Δεβόλη ποταμού.²² Μέχρι τις βραδινές ώρες η XV Μεραρχία κατάφερε να προωθηθεί σε βάθος τεσσάρων χιλιομέτρων κατέχοντας την γραμμή χ. Μπιτίνσκα – υψ. Τσέρνικ – υψ.1285. Στο κέντρο του μετώπου, η ΙΧ Μεραρχία κατόρθωσε να ανατρέψει τις ιταλικές προφυλακές και κάτω από ισχυρούς αεροπορικούς βομβαρδισμούς να καταλάβει τις πρωινές ώρες την περιοχή ανατολικάς του Σαλ και την δυτική όχθη του Δεβόλη ενώ μέχρι το βράδυ είχε διασπάσει την κύρια τοποθεσία ιταλική αντίστασης και να προχωρήσει 800 μέτρα δυτικάς του Σαλ. Η Χ Μεραρχία που δρούσε στο νότιο τμήμα της διατάξεως επιτέθηκε αιφνιδιαστικά με το 65ο Σ.Π. καταλαμβάνοντας το χ. Βόζιγραδ ενώ συνεχίζοντας την επίθεσή του καθηλώθηκε στο υψ. 1259 λόγω ισχυρής ιταλικής αντίστασης. Νοτιότερα, απόσπασμα του 68ου Σ.Π. προέλασε μέχρι το ύψος του χ. Νικολίτσε και κατέλαβε τα γύρω υψώματα. Τέλος, στο αριστερό άκρο, ένα άλλο

¹⁸ Αρχικά, ο Διοικητής των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία, Στρατηγός Βισκόντι Πράσκα, εξασφάλισε, σε συνεργασία με την Αλβανική Κυβέρνηση και διάφορους Αρχηγούς αλβανικών φυλών, τη δυνατότητα συγκρότησης 10 έως 12 αλβανικών Ταγμάτων συνολικής δύναμης 6 έως 7 χιλιάδων ανδρών. Προέβλεπε μάλιστα την επιλογή των στρατιωτών από φυλές που είχαν σχέση με την αλβανική μειονότητα της Θεσπρωτίας (Τσαμουριά). Ένα μήνα πριν την έναρξη του πολέμου, το ιταλικό Υπουργείο Στρατιωτικών διέταξε τον περιορισμό της συστάσεως των αλβανικών Ταγμάτων σε έξι τα οποία θα συγκροτούνταν μόνο από πληθυσμούς που διέμεναν στις νότιες περιοχές της Αλβανίας, χωρίς μάλιστα να λάβει υπόψη του ότι εκεί διέμεναν και ελληνικοί πληθυσμοί. Τελικά συγκροτήθηκαν μόνο πέντε αλβανικά Τάγματα ενώ υλικό του πρώην Αλβανικού Στρατού χρησιμοποιήθηκε για τη σύσταση επιπλέον Πυροβολαρχιών. Παράλληλα, ιδρύθηκαν και δύο Τάγματα Φασιστικής Πολιτοφυλακής συγκροτημένα μόνο με Αλβανούς. Πράσκα, Β., ό.π., 142-145.

¹⁹ Γενικό Επιτελείου Στρατού/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος 1940 – 1941. Η Ελληνική Αντεπίθεση*, Αθήνα 1966, 38. (στο εξής: *Η Ελληνική Αντεπίθεση*).

²⁰ Στο ίδιο, 39-41.

²¹ *Επίτομη Ιστορία*, ό.π., 77.

²² Η γέφυρα του Δεβόλη ποταμού (υψ. 866) ήταν υπονομευμένη εκ των προτέρων με εκρηκτικά και τα ιταλικά τμήματα που τη φρουρούσαν διατάχθηκαν να την ανατινάξουν κατά την υποχώρησή τους γεγονός που θα προκαλούσε μεγάλη καθυστέρηση στην προώθηση των ελληνικών δυνάμεων. Η γέφυρα σώθηκε από την πρωτοβουλία ενός λοχία του 33ου Σ.Π. ο οποίος αντιλήφθηκε την προσπάθεια των Ιταλών και με αυτοθυσία έκοψε το πυροδοτικό καλώδιο.

απόσπασμα της Μερραρχίας κινήθηκε από το Γκούμπελ προς το Καζάν όπου και το κατέλαβε, καθηλώθηκε όμως στο υψ. Μπαταρός.²³

Την επομένη, η επίθεση συνεχίστηκε και το Απόσπασμα Μπεγέτη της ΙΧ Μερραρχίας, υποστηριζόμενο από ισχυρά πυρά πυροβολικού, επιτέθηκε από την περιοχή του Σαλ στα υψώματα 1259 και 1271 και μετά από ολόημερο σκληρό αγώνα και παρά τις ιταλικές αντεπιθέσεις κατάφερε να τα καταλάβει συλλαμβάνοντας μάλιστα 11 αξιωματικούς και 250 οπλίτες των ιταλικών δυνάμεων μαζί με άφθονο πολεμικό υλικό. Νοτιότερα, η Χ Μερραρχία παρά την σημαντική αντίσταση που συνάντησε, κατάφερε να ολοκληρώσει την κατάληψη του υψ. Μπαταρός και να προωθηθεί στο στρατηγικό σημείο της περιοχής, το ύψ. Σταυροειδές (δύομιση χιλιόμετρα δυτικά του χ. Νικολίτσε), από όπου μπορούσε να ελέγχει τη διάβαση της Ντάρζας. Η κατάσταση πλέον είχε αρχίσει να παίρνει αρνητική τροπή για τους Ιταλούς. Ο Στρατηγός Σοντού με μια δραματική Ημερήσια Διαταγή διέταξε τα ιταλικά στρατεύματα Κορυτσάς να αντισταθούν μέχρις εσχάτων διότι «διακυβευόταν η τιμή της Ιταλίας».²⁴ Στις 16 Νοεμβρίου η ελληνική επίθεση συνεχίστηκε σε όλο το μήκος του μετώπου και οι ελληνικές δυνάμεις μετά από σκληρό αγώνα κατάφεραν να προωθηθούν μέχρι τα υψώματα 1779 και 1700 (Σβέτι Ατανάς) συλλαμβάνοντας αρκετούς αιχμαλώτους και πολεμοφόδια ενώ τις απογευματινές ώρες τις ίδιας ημέρας κατελήφθη το χ. Άρζα και τα υψώματα βόρεια του χωριού.²⁵ Έτσι μετά από διήμερη μάχη είχε αρχίσει να διασπάται η κύρια αμυντική τοποθεσία των Ιταλών αφού πλέον η διάβαση της Ντάρζας είχε περιέλθει υπό ελληνικό έλεγχο απειλώντας τα νότια των ιταλικών δυνάμεων που βρίσκονταν στην περιοχή της Κορυτσάς. Παράλληλα, διαπιστώθηκε από καταθέσεις Ιταλών αιχμαλώτων ότι έφτασε στην περιοχή η 53η Μερραρχία «Αρέτζο» ανεβάζοντας των αριθμό των ιταλικών μεραρχιών που αμύνονταν της τοποθεσίας Μόραβας - Ιβάν σε τέσσερις.²⁶

Έπειτα και από τις παραπάνω επιτυχίες, το ΤΣΔΜ διέταξε προώθηση των μονάδων, κυρίως από το αριστερό της διατάξεως, με στόχο την ολοκλήρωση της κατάληψης της Μόραβας. Παράλληλα διέθεσε στο Γ΄ Σ.Σ. και την ΧΙΙΙ Μερραρχία που είχε αρχίσει να καταφτάνει στην περιοχή. Την επομένη, 17η Νοεμβρίου, η ΙΧ Μερραρχία παρά τη σφοδρή ιταλική αντίσταση κατάφερε να καταλάβει δυο σημαντικά υψώματα επί της κεντρικής ράχης της Μόραβας ενώ η Χ Μερραρχία κατέλαβε το αντέρεισμα νότια της Ντάρζας αποκρούοντας παράλληλα τις ισχυρές ιταλικές αντεπιθέσεις στα υψώματα Σταυροειδές και 1827. Το αριστερό συγκρότημα της Μερραρχίας παρ' όλες τις συνεχείς επιθέσεις που διήρκεσαν όλη την ημέρα και με σοβαρές απώλειες και στις δύο πλευρές, δεν κατάφερε να καταλάβει το υψ. 1878, όπου, όπως διαπιστώθηκε αργότερα, είχαν αποσταλεί για ενίσχυση της τοποθεσίας τμήματα της 2ης Μερραρχίας Αλπινιστών «Τρεντίνο» με τη βοήθεια γερμανικών μεταγωγικών αεροσκαφών Ju52²⁷. Στον βορειοανατολικό τομέα, η ΧV Μερραρχία, πέτυχε μετά από σκληρές μάχες και με μεγάλες απώλειες να καταλάβει το χ. Μοτσορίτσε και την Γκολομπέρδα απειλώντας να υπερκεράσει το Ιβάν και την στενωπό Τσαγκόνι.²⁸ Αξιοσημείωτο είναι ότι την ίδια ημέρα η Ι Μερραρχία του Β΄ Σ.Σ. κατάφερε να καταλάβει την Ερσέκα και να αποκόψει την οδό Λεσκοβικίου – Κορυτσάς γεγονός που θα επιδρούσε θετικά στις επιχειρήσεις του Γ΄ Σ.Σ., με επέμβαση όμως του ΤΣΔΜ διατάχθηκε η καύση των μεγάλων ιταλικών στρατιωτικών

²³ *Η Ελληνική Αντεπίθεση*, ό.π., 43-46.

²⁴ Αρχείο ΔΙΣ Φ.617/Δ/24.

²⁵ *Η Ελληνική Αντεπίθεση*, ό.π., 47-50.

²⁶ *Επίτομη Ιστορία*, ό.π., 79.

²⁷ Richter, H., ό.π., 145.

²⁸ *Η Ελληνική Αντεπίθεση*, ό.π., 52-53.

αποθηκών που υπήρχαν στην κωμόπολη,²⁹ η εγκατάλειψη της Ερσέκας και η επιστροφή των τμημάτων της I Μεραρχίας στη μεθοριακή γραμμή.

Την πέμπτη μέρα της επίθεσης, το Απόσπασμα Μπεγέτη της IX Μεραρχίας κινήθηκε προς τη Ντάρζα ενώ ταυτόχρονα τμήματά του κατέλαβαν τα χ. Ντρένοβο και Μπίγλα. Παράλληλα, το πυροβολικό του αποσπάσματος είχε καταφέρει από τις πρωινές ώρες της 18ης Νοεμβρίου να θέσει υπό τα πυρά του την οδό Ερσέκας – Κορυτσάς καθώς και τους στρατώνες και το αεροδρόμιο της Κορυτσάς. Την ίδια ημέρα, ήρθαν σε γνώση του Γ' Σ.Σ. πληροφορίες³⁰ που έφεραν τις ιταλικές δυνάμεις να προετοιμάζονται για αποχώρηση από τη γραμμή Χότσιτσε – Τσαγκόνι, με συνέπεια να εκλείψει ο κίνδυνος της επίθεσης ιταλικών τεθωρακισμένων μετά τη διάβαση της στενωπού. Θέλοντας να εκμεταλλευτεί την πληροφορία, διέταξε απόσπασμα της XIII Μεραρχίας να επιτεθεί στην κατεύθυνση Καπετσιτσα – κορυφογραμμή Μόραβας – Ζεμλακ και να βρεθεί στα νώτα της διάβασης Τσαγκόνι. Το πρώτο κλιμάκιο των δυνάμεων της Μεραρχίας έφτασε στο Χότσιτσε όπου καθηλώθηκε από ισχυρά ιταλικά πυρά χωρίς να έχει καμία υποστήριξη από πυροβολικό ούτε επαφή με τη διοίκηση της Μεραρχίας. Το δεύτερο κλιμάκιο του αποσπάσματος, παρότι δέχτηκε μόνο αεροπορικούς βομβαρδισμούς αλλά χωρίς να υπάρχει καμία πίεση από τον εχθρό καταλείφθηκε από πανικό και άρχισε να συμπύσσεται με πλήρη αταξία.³¹ Συνέπεια αυτού του περιστατικού, το οποίο δεν μπόρεσαν να εκμεταλλευτούν τα ιταλικά τμήματα γιατί δεν το αντιλήφθηκαν, ήταν η αντικατάσταση των διοικητών της του αποσπάσματος και της XIII Μεραρχίας.³²

Από τη στιγμή που τα περίχωρα της Κορυτσάς και η οδός προς την Ερσέκα τέθηκε υπό τα πυρά του ελληνικού πυροβολικού, οι ιταλικές δυνάμεις άρχισαν να αποσύρονται από την περιοχή σταδιακά. Το Γ' Σ.Σ., παρ' όλο που είχε τη δυνατότητα προέλασης και κατάληψης της Κορυτσάς δεν θεώρησε σκόπιμο να το πράξει διότι υπήρχαν ακόμα μονάδες τεθωρακισμένων σε κοντινή απόσταση από την πόλη και θα μπορούσαν να αντεπιτεθούν. Αποφάσισε έτσι τη συνέχιση του αγώνα για την ολοκληρωτική εξάλειψη των ιταλικών δυνάμεων που βρίσκονταν στο συγκρότημα της Μόραβας και του Ιβάν. Στο μεταξύ, οι πληροφορίες που έφταναν στην Ρώμη από τον Ιταλό διοικητή του τομέα της Κορυτσάς, Στρατηγό Νάσι, παρουσίαζαν την κατάσταση αρκετά κρίσιμη. Οι ιταλικές δυνάμεις μετά από την απρόσμενη ελληνική αντίσταση και τις συνεχείς επιθέσεις είχαν μεταπέσει σε άμυνα. Πολλοί Ιταλοί στρατιώτες εξουθενωμένοι από την παραμονή τους επί 20 μέρες στην πρώτη γραμμή της μάχης είχαν αρχίσει να χάνουν το ηθικό τους ενώ το ελληνικό πυροβολικό αποδεικνυόταν επιδέξιο και τρομερά αποτελεσματικό. Επίσης, η ελληνική δύναμη πυρός είχε αυξηθεί και από τους πολλούς ιταλικούς όλμους που είχαν περιέλθει στα χέρια του Ελληνικού Στρατού ως λάφυρα και τώρα τους αξιοποιούσε στις μάχες.³³ Συγχρόνως, άρχισε να παρουσιάζεται σοβαρό πρόβλημα από τους πολλούς ανώτερους αξιωματικούς που σκοτώνονταν ή τραυματίζονταν στις μάχες και δεν

²⁹ Το γεγονός αυτό αποδείχθηκε εσφαλμένο γιατί την επομένη τα ελληνικά τμήματα επανήλθαν στην Ερσέκα χάνοντας έτσι την ευκαιρία να κυριεύσουν μεγάλες ποσότητες στρατιωτικών εφοδίων και καυσίμων.

³⁰ Η πληροφορία μεταδόθηκε από Αλβανό Υπολοχαγό των Ιταλικού Στρατού που είχε συλληφθεί αιχμάλωτος. Τσολάκογλου, Γ. *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1959, 35.

³¹ Σύμφωνα με τον Διοικητή του Γ' Σ.Σ., επικράτησε πανικός στα τμήματα του β' κλιμακίου όταν το σύνθημα για άτακτη υποχώρηση δόθηκε από έναν Υπίατρο. Τσολάκογλου, ό.π., 34. Η όλη κατάσταση επηρέασε ψυχολογικά και τον Διοικητή του Αποσπάσματος ο οποίος πίστεψε ότι είχε απολέσει το σύνολο των δυνάμεών του και έχασε τον έλεγχο των τμημάτων του. Για τα γεγονότα αυτά καταδικάστηκε από στρατοδικείο και αυτοκτόνησε στις 25 Δεκεμβρίου 1940.

³² Στο ίδιο, 54-57.

³³ Pricolo, F., *Ignavia Contro Eroismo*, Nicola Ruffolo Editore, Roma 1946, 33.

μπορούσαν να αναπληρωθούν ενώ σοβαρά προβλήματα αντιμετώπιζε το πυροβολικό λόγω ελλείψεων με αποτέλεσμα πολλές μονάδες του να μην είναι σε θέση να εκτελούν βολές.³⁴

Παράλληλα, το Γενικό Στρατηγείο διέθεσε στο ΤΣΔΜ τον Διοικητή του Δ' Σ.Σ., Αντιστράτηγο Γεώργιο Κοσμά, με το απαραίτητο επιτελείο ώστε να αναλάβει τη διοίκηση του αριστερού της διατάξεως του Γ' Σ.Σ. στο οποίο ενεργούσαν οι Χ και XI Μεραρχίες. Η νέα αυτή διοίκηση πήρε τον τίτλο «Ομάς Μεραρχιών Κ» (ΟΜ «Κ»). Επίσης, αποφασίστηκε η δημιουργία ταχυκίνητης εφεδρείας ώστε να γίνει εκμετάλλευση οποιαδήποτε ευκαιρίας παρουσιαστεί. Γι' αυτό το λόγο προωθήθηκαν στη Φλώρινα τέσσερις Ομάδες Αναγνωρίσεως του Τμήματος Στρατιάς Ανατολικής Μακεδονίας (ΤΣΑΜ). Επιπλέον, η παράταση των επιχειρήσεων και η ενίσχυση των ιταλικών δυνάμεων ανάγκασαν το Γ.Σ. να ξεκινήσει την σταδιακή προώθηση στο μέτωπο της δυτικής Μακεδονίας τις V και XVII Μεραρχίες καθώς και ένα Σύνταγμα του ΤΣΑΜ που τηρούνταν ως εφεδρείες.

Στις 19 και 20 Νοεμβρίου οι μονάδες της ΟΜ «Κ» ασχολήθηκαν με την προετοιμασία της επικείμενης επίθεσης στην κατεύθυνση Νικολίτσε – Καμένιτσα ενώ παράλληλα προσπάθησαν να έρθουν σε επαφή με τμήματα του Β' Σ.Σ. που ενεργούσαν στην περιοχή της Ερσέκας. Στο μεταξύ το Γ' Σ.Σ. κατέλαβε το Χότσιστε και προχώρησε στην οργάνωση αντιαρματικής άμυνας στην κοιλάδα του Δεβόλη. Ενώ παράλληλα ολοκλήρωσε την κατάληψη της κορυφογραμμής της Μόραβας κάτω από σφοδρή χιονοθύελλα. Βορειότερα, η XV Μεραρχία διατήρησε την επαφή της με τις ιταλικές δυνάμεις αλλά δεν κατάφερε να προωθήσει τις θέσεις της λόγω της ισχυρής παρουσίας ιταλικού πυροβολικού και όλμων.³⁵ Η επιθετική προσπάθεια του Γ' Σ.Σ. συνεχίστηκε και την 21η Νοεμβρίου κυρίως στον τομέα της ΙΧ Μεραρχίας η οποία κατέλαβε τα υψώματα βόρεια και δυτικά του Χότσιστε συλλαμβάνοντας πολλούς αιχμαλώτους. Έπειτα από αυτές τις ελληνικές επιτυχίες, τα ιταλικά τμήματα που είχαν απομείνει στην περιοχή υποχώρησαν άτακτα προς την κοιλάδα της Κορυτσάς, εγκαταλείποντας άφθονο πολεμικό υλικό στην Μόραβα. Συγχρόνως, το Απόσπασμα Μπεγέτη συνέχιζε την πίεσή στη διάβαση της Ντάρζας. Παράλληλα, την ίδια ημέρα η ΟΜ «Κ» κατάφερε να καταλάβει το χ. Μούτκε ενώ μετά από σκληρές μάχες κατελήφθη και το υψ. 1878 χωρίς όμως να εξασφαλιστεί και το ύψ. Λότο εξαιτίας της ισχυρής αντίστασης των ιταλικών τμημάτων.³⁶

Η κατάληψη της Κορυτσάς και η εξασφάλιση της ευρύτερης περιοχής (Κάμια – Πόγραδετς)

Η ολοκλήρωση της κατάληψης του ορεινού όγκου της Μόραβας από τον Ελληνικό Στρατό καθιστούσε αδύνατη την περαιτέρω παραμονή των ιταλικών δυνάμεων στη κοιλάδα της Κορυτσάς γιατί κινδύνευαν να υπερφαλαγγιστούν σε ενδεχόμενη ελληνική προέλαση από τα βορειοδυτικά, η οποία θα απέκοπτε την οδό διαφυγής προς Πόγραδετς – Λιν. Την 21η Νοεμβρίου κοινοποιήθηκε πληροφορία από γιουγκοσλαβική πηγή η οποία ανέφερε ότι οι Ιταλοί είχαν αρχίσει να εγκαταλείπουν την Κορυτσά και μεγάλη ιταλική φάλαγγα 20 χιλιομέτρων κινούνταν προς το Πόγραδετς. Το Γ' Σ.Σ. και η ΟΜ «Κ» κοινοποίησαν την παραπάνω πληροφορία και διέταξαν τις Μονάδες τους να παρακωλύσουν την ιταλική απαγκίστρωση, την νύχτα όμως της 21ης προς 22ας Νοεμβρίου τα ιταλικά τμήματα κατάφεραν να διαφύγουν ανενόχλητα από την περιοχή της Κορυτσάς διακόπτοντας κάθε επαφή με τις ελληνικές δυνάμεις.

³⁴ Montanari M., *La Campania di Grecia*, Stato Maggiore dell' Esercito – Ufficio Storico, t. I, Roma 1980., 273.

³⁵ *Επίτομη Ιστορία*, ό.π., 80.

³⁶ *Η Ελληνική Αντεπίθεση*, ό.π., 61-62.

Με το πρώτο φως στις 22 Νοεμβρίου, οι μεραρχίες του Γ΄ Σ.Σ. άρχισαν πάλι την επιθετική τους κίνηση. Η XV Μεραρχία κατέλαβε τη διάβαση Τσαγκόνι και την κορυφή του Ιβάν, όπου και εγκαταστάθηκε αμυντικά. Παράλληλα, προώθησε τμήματά της στα χ. Σβέζντα, Λεζίστα και Πούστετς. Οι μικρές ιταλικές οπισθοφυλακές που είχαν απομείνει αντιμετωπίστηκαν χωρίς δυσκολία από την ΙΧ Μεραρχία. Το Απόσπασμα του Συνταγματάρχη Μπεγέτη προχώρησε τις πρωινές ώρες καταλαμβάνοντας τα υψώματα νότια του χ. Ντρένοβο και προώθησε αναγνωρίσεις προς την πόλη της Κορυτσάς. Στις 1500 κατέλαβε την Μπόριγια και στις 1745 το 1ο Τάγμα του 33ου Συντάγματος και λόχος του 1ου Τάγματος του 27ου Συντάγματος εισήλθαν στην Κορυτσά μέσα σε ατμόσφαιρα ενθουσιασμού από τους κατοίκους της πόλης που είχαν βγει να τους υποδεχτούν. Είναι χαρακτηριστικό, ότι η αποχώρηση των Ιταλών από την Κορυτσά έγινε τόσο εσπευσμένα που δεν προχώρησαν σε εκκένωση των στρατιωτικών αποθηκών, με αποτέλεσμα να περιέλθουν στην κατοχή των ελληνικών δυνάμεων τεράστιες ποσότητες πυρομαχικών, υγειονομικού υλικού και ειδών επιμελητείας αξίας περίπου τεσσάρων εκατομμυρίων χρυσών λιρών.³⁷ Μέχρι το βράδυ η Μεραρχία προώθησε προφυλακές δυτικά της Κορυτσάς και εγκαταστάθηκε αμυντικά στα βορειοδυτικά κράσπεδα της Μόραβας στο ίδιο ύψος με τη XV Μεραρχία. Στον τομέα της ΟΜ «Κ» η Χ Μεραρχία κατέλαβε αμαχητί τη γραμμή Καμένιτσα – Μπομποστίτσα και η ΧΙ Μεραρχία προωθήθηκε εκατέρωθεν της οδού Ερσέκας – Κορυτσάς επί των υψωμάτων από Κιάφε Κιάριτ μέχρι το χ. Μούτκε. Οι απώλειες του ΤΣΔΜ από την έναρξη της επίθεσης στην τοποθεσία Μόραβας – Ιβάν μέχρι και την ολοκλήρωση της κατάληψης της Κορυτσάς ήταν σημαντικές αφού ανέρχονται σε 34 αξιωματικούς και 590 οπλίτες νεκρούς και 82 αξιωματικούς και 2.266 οπλίτες τραυματίες.³⁸

Μετά τις επιτυχίες των ελληνικών τμημάτων στην Κορυτσά και την αποχώρηση του Ιταλικού Στρατού από την περιοχή, το Γενικό Στρατηγείο διέταξε το ΤΣΔΜ να συνεχίσει τις προσπάθειές του βόρεια και δυτικά του υψιπέδου της Κορυτσάς, σε όσο το δυνατόν μεγαλύτερο βάθος, ώστε να εξασφαλιστεί η χρησιμοποίηση της οδού Λεσκοβικίου – Ερσέκας – Κορυτσάς από ιταλικές επιθέσεις.³⁹ Παράλληλα, ήθελε να πείσει ισχυρά τις ιταλικές δυνάμεις αναγκάζοντάς τες να απασχολούν εκεί μεγάλες μονάδες και όχι στον τομέα του Α΄ Σ.Σ. το οποίο θα ενεργούσε την κύρια ελληνική προσπάθεια στον άξονα Ιωαννίνων – Αυλώνα.⁴⁰

Το Γ΄ Σ.Σ. ανέθεσε τις επιθετικές επιχειρήσεις για την εξασφάλιση από τα βορειοδυτικά της περιοχής της Κορυτσάς στις ΙΧ και ΧΙΙΙ Μεραρχίες, ενώ η XV Μεραρχία παρέμεινε στην περιοχή Ιβάν – Τσαγκόνι για την ασφάλεια της βορειοανατολικής πλευράς. Η ΙΧ Μεραρχία κατάφερε μετά από διαδοχικές καταλήψεις υψωμάτων να φτάσει στις 27 Νοεμβρίου στο υψ. 1548 (Γκούρι Κάμιας) στο οποίο είχαν συγκεντρωθεί ισχυρές ιταλικές δυνάμεις. Έπειτα από σφοδρές συγκρούσεις κατάφερε να το καταλάβει στις 29 Νοεμβρίου κυριεύοντας μεγάλες ποσότητες πολεμικού υλικού και πλήθος αιχμαλώτων, αναγκάστηκε όμως την επομένη να σταματήσει οποιαδήποτε περαιτέρω επιχείρηση λόγω της έναρξης ισχυρής χιονόπτωσης. Στο δεξιό της παράταξης, η ΧΙΙΙ Μεραρχία ανέλαβε την κατάληψη του υψ. 1292 το οποίο αποτελούσε στρατηγική τοποθεσία και ήταν το κλειδί για τον έλεγχο της κοιλάδας του Πόγραδετς.⁴¹ Η επίθεση ξεκίνησε το πρωί τις 29 Νοεμβρίου με προπαρασκευή πυροβολικού αλλά λόγω της αδράνειας του 18ου Σ.Π. τις πρώτες ώρες, η όλη επιχείρηση καθυστέρησε και η κατάληψή

³⁷ Τσολάκογλου, Γ., ό.π., 35.

³⁸ *Η Ελληνική Αντεπίθεση*, ό.π., 66-70.

³⁹ Αρχείο ΔΙΣ Φ.626/Α/98.

⁴⁰ *Επίτομη Ιστορία*, ό.π., 83.

⁴¹ Στο ίδιο, 88.

του υψώματος πραγματοποιήθηκε τα ξημερώματα της 30ής Νοεμβρίου. Η πτώση του υψ. 1292 είχε αποφασιστική επίδραση στην παραπέρα στάση των Ιταλών που αμύνονταν στο Πόγραδετς, οι οποίοι άρχισαν να εκκενώνουν την τοποθεσία μέχρι την λίμνη Αχρίδα και να συμπύσσονται προς το Ελβασάν. Την ίδια ημέρα, αναγνωριστικά τμήματα⁴² του Γ' Σ.Σ. έφτασαν στις 1000 στο Πόγραδετς και το κατέλαβαν.⁴³ Ταυτόχρονα, με την προέλαση του Γ' Σ.Σ. άρχισε και η προώθηση της ΟΜ«Κ» προς τα δυτικά. Η Χ Μεραρχία με την VII Ομάδα Αναγνωρίσεως κατέλαβε τις πρωινές ώρες την Μοσχόπολη χωρίς να συναντήσει καμιά αντίσταση, ενώ την επομένη εγκαταστάθηκε αμυντικά στα βορειοδυτικά υψώματα. Νοτιότερα, η XI Μεραρχία προωθήθηκε χωρίς αντίσταση και μέχρι τις 25 Νοεμβρίου εγκαταστάθηκε αμυντικά στη γραμμή χ. Τρέσκα – υψ. Κουρόρα με αποστολή να καλύψει τις κατευθύνσεις από Οστραβίτσα και κοιλάδα Αγού προς την Κορυτσά, ενώ από τις 27 του μήνα η υπαγωγή της πέρασε στο Β' Σ.Σ. που ενεργούσε δυτικότερα.⁴⁴

Γ. Ο απόηχος της απελευθερώσεως της Κορυτσάς

Η κατάληψη της Κορυτσάς προκάλεσε θύελλα ενθουσιασμού στην Αθήνα αλλά και διεθνώς έγινε αφορμή για μια σειρά εγκωμίων προς τον Ελληνικό Στρατό. Ουσιαστικά, αποτελούσε την πρώτη συμμαχική νίκη σε ευρωπαϊκό έδαφος, δεκαπέντε ολόκληρους μήνες από την έναρξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.⁴⁵ Τα ελληνικά τμήματα, με αντεπίθεση που ξεκίνησε στις 14 Νοεμβρίου από τη Δυτική Μακεδονία, κατάφεραν μετά από δυο βδομάδες συνεχόμενων μαχών να προωθηθούν σε βάθος 25-30 χιλιομέτρων από τα ελληνοαλβανικά σύνορα εξασφαλίζοντας το υψίπεδο της Κορυτσάς από το όρος Κάμια μέχρι την κοιλάδα του Πόγραδετς, κερδίζοντας έτσι τον έλεγχο της πολύτιμης οδού ανεφοδιασμού Φλώρινας – Κορυτσάς - Ερσέκας – Λεσκοβικίου – Ιωαννίνων, αλλά και συγκρατώντας μεγάλο όγκο του Ιταλικού Στρατού στην τοποθεσία. Οι ελληνικές δυνάμεις διέθεταν πενιχρά αντιαρματικά όπλα ενώ για πρώτη φορά αντιμετώπιζαν έναν ισχυρά εξοπλισμένο ευρωπαϊκό στρατό. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα όλες οι στρατιωτικές επιχειρήσεις να γίνουν σε ορεινό έδαφος και σε αρκετά μεγάλο υψόμετρο λόγω του υπερβολικού φόβου προς τα ιταλικά τεθωρακισμένα. Η κύρια προσπάθεια έγινε από το αριστερό της διατάξεως του Γ' Σ.Σ. με επίθεση στον ορεινό όγκο της Μόραβας ενώ στην περιοχή του Ιβάν τα τμήματα της XV Μεραρχίας αντιμετώπιζαν δυσκολίες να προχωρήσουν χωρίς ενισχύσεις λόγω της ισχυρής αμυντικής οργάνωσης των Ιταλών. Οι ιταλικές δυνάμεις, παρά την συντριπτική υπεροχή τους σε αεροπορία και άρματα μάχης, αναγκάστηκαν να συμπυκνωθούν βορειότερα τη νύχτα 21η με 22η Νοεμβρίου. Η αποχώρησή των Ιταλών έγινε με υποδειγματικό τρόπο και με σχετική ευκολία μην επιτρέποντας στον Ελληνικό Στρατό να εκμεταλλευτεί τακτικά το γεγονός με καταδίωξη, η οποία θα επέφερε και την αιχμαλωσία του μεγαλύτερου όγκου των ιταλικών δυνάμεων.

Η ελληνική νίκη έκανε παγκόσμια γνωστό το όνομα της Κορυτσάς και προκάλεσε κύματα ενθουσιασμού στις δυνάμεις που μάχονταν ακόμα τον Άξονα. Στις 22 Νοεμβρίου ο Βρετανός πρωθυπουργός Τσώρτσιλ με τηλεγράφημά του ανέφερε: *«Εγκάρδια συγχαρητήρια για τις νίκες στο Αλβανικό μέτωπο, που σφραγίστηκαν με την κατάληψη της Κορυτσάς. Μεγάλο ενθουσιασμό εμπνέει σε όλους μας το κατόρθωμα αυτό της ελληνικής ανδρείας εναντίον εχθρού τόσο υπέρτερου σε αριθμό και εξοπλισμό»*. Οι εφημερίδες της εποχής γέμισαν με πρωτοσέλιδα και εγκωμιαστικά σχόλια για την νίκη στην Κορυτσά. Η *New York Herald Tribune* υπογράμμιζε σε κύριο άρθρο της την επομένη της πτώσης: *«Ο*

⁴² Η Γ' και η 17η Ομάδες Αναγνωρίσεως μαζί με μια πεδινή πυροβολαρχία.

⁴³ *Η Ελληνική Αντεπίθεση*, ό.π., 80-81.

⁴⁴ *Επίτομη Ιστορία*, ό.π., 89.

⁴⁵ Δημητρακόπουλος, Σ. – Ζαούσης, Α., *Η Συμμετοχή της Ελλάδος στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1998, τ. Β', 62.

*Ελληνικός Στρατός αποδείχθηκε αντάξιος των προγόνων του. Κατέφερε την πρώτη μεγάλη ήττα, που σημειώθηκε κατά το μεγάλο αυτό πόλεμο...». Οι Times της Νέας Υόρκης συνέχιζαν το πανηγυρικό κλίμα για την ελληνική νίκη στις 28 Νοεμβρίου: «...Οι Έλληνες κατάφεραν την πρώτη πραγματική ήττα στις κατά ξηράν δυνάμεις του Άξονα... θα είναι δόξα της Νεώτερης Ελλάδος, ότι διέλυσε το αήτητο του Άξονα...». Η νίκη εξάλλου είχε τεράστια απήχηση και στην Εγγύς Ανατολή. Τηλεγράφημα του ανταποκριτή των Times του Λονδίνου έκανε λόγο για αναταραχές στη Συρία, διάλυση των ανησυχιών στην Αίγυπτο που φοβόταν μια ιταλική εισβολή καθώς και σκέψεις για συνδυασμό των ελληνικών νικών στην Ήπειρο με νέα πλήγματα κατά των Ιταλών στη Λιβύη. Μάλιστα ο γνωστός δημοσιογράφος και στρατιωτικός αναλυτής Τζώρτζ Έλιοτ σχολίαζε στις 29 Νοεμβρίου στην *New York Herald Tribune* την τραγική κατάσταση στην οποία είχε περιέλθει ο Ιταλικός Στρατός μετά την υποχώρηση και το όφελος που εξασφάλιζε ο στόλος και η αεροπορία της Βρετανίας στη Μεσόγειο. Την επομένη, σε εκτενές άρθρο τους οι Times του Λονδίνου περιέγραφαν τη νέα στρατηγική κατάσταση που εδραιωνόταν στην Μεσόγειο μετά την ιταλική υποχώρηση.⁴⁶ Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι ακόμα και σε ταινίες που γυρίζονταν εκείνη την περίοδο στο Hollywood γινόταν αναφορά στην ελληνική νίκη στην Κορυτσά.⁴⁷*

Η υποχώρηση του Ιταλικού Στρατού από την περιοχή της Κορυτσάς αποτέλεσε ισχυρό πλήγμα για το γόητρο της Ιταλίας τόσο στο εξωτερικό όσο και στο εσωτερικό. Ο Μουσολίνι, ήδη από τις 9 Νοεμβρίου είχε αντικαταστήσει τον αρχηγό των ιταλικών δυνάμεων στην Αλβανία Στρατηγό Πράσκα με τον Στρατηγό Σοντού και προσπαθούσε να αποποιηθεί οποιαδήποτε ευθύνη για τις αποτυχίες στην Αλβανία, κατηγορώντας τους Πράσκα και Τζακομόνι για λανθασμένες προβλέψεις σχετικά με πιθανή εξέγερση της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θεσπρωτία καθώς και για τις ανεπαρκείς στρατιωτικές δυνάμεις.⁴⁸ Η κατάσταση οξύνθηκε ακόμα περισσότερο όταν, μετά τις δυσμενείς εξελίξεις στο μέτωπο της Κορυτσάς, ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Στρατού, Στρατάρχης Μπαντόλιο, εξαναγκάστηκε σε παραίτηση λόγω των επικριτικών σχολίων εναντίον του Ιταλού δικτάτορα,⁴⁹ ενώ δεν άργησαν να εμφανιστούν και γελοιογραφίες που παρουσίαζαν τον Μουσολίνι ως κωμικό πρόσωπο δείχνοντας ότι είχε χάσει πλέον το κύρος του. Παράλληλα, οξύνθηκαν και οι σχέσεις Ιταλίας – Γερμανίας. Ο Χίτλερ, από την αρχή αντίθετος με τον ελληνοϊταλικό πόλεμο, κατηγορούσε τον Τσιάνο ότι λόγω της νέας τροπής που έπαιρναν τα πράγματα ήταν πολύ πιθανή μια αγγλική εμπλοκή στην Ελλάδα, η οποία θα απειλούσε ευθέως τις πολύτιμες ρουμανικές πετρελαιοπηγές που βρίσκονταν υπό γερμανικό έλεγχο.

Μεγάλη σημασία είχαν και οι ψυχολογικές επιπτώσεις της ελληνικής προέλασης στις άλλες βαλκανικές χώρες.⁵⁰ Η Βουλγαρία έδειχνε λιγότερο πρόθυμη να προσχωρήσει σε συμμαχία, η Γιουγκοσλαβία ζητούσε υψηλά ανταλλάγματα, όπως την παραχώρηση της Θεσσαλονίκης, ώστε να αλλάξει τη στάση της ενώ η Τουρκία έδειχνε να θέλει να

⁴⁶ Μαθιόπουλος, Β., *Η Συμμετοχή της Ελλάδος στον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1998, τ.Α', 154-155.

⁴⁷ Χαρακτηριστικό παράδειγμα, η ταινία Ο Πολίτης Κέιν (Citizen Kane), μια από τις γνωστότερες ταινίες όλων των εποχών, όπου προβάλλονται οι ελληνικές νίκες στην Κορυτσά ως πρωτοσέλιδα εφημερίδων θέλοντας να δείξει το ιστορικό πλαίσιο της εποχής που διαδραματίζεται η υπόθεση.

⁴⁸ Richter, H., ό.π., 139.

⁴⁹ Στο ίδιο, 159.

⁵⁰ Ο Μεταξάς, αμέσως μετά την πτώση της Κορυτσάς, θέλοντας να προβάλλει τη δυναμική που είχε η Ελλάδα στα Βαλκάνια, ανέφερε σε ραδιοφωνικό του διάγγελμα στις 22 Νοεμβρίου: «...Αγωνιζόμεθα όχι μόνον διά την ύπαρξιν μας, αλλά και υπέρ των άλλων βαλκανικών λαών και διά την απελευθέρωσιν της Αλβανίας...». Βρανάς, Φ., (επιμ.), Ι. Μεταξάς, *Το Προσωπικό του Ημερολόγιο*, Ίκαρος, Αθήνα 1960, 857.

αποστασιοποιηθεί.⁵¹ Είναι χαρακτηριστικό το ότι ο Χίτλερ απέδιδε έμμεσα την ευθύνη της αποτυχίας των διαπραγματεύσεων με τους Γιουγκοσλάβους στον Μουσολίνι ενημερώνοντάς τον, στις 20 Νοέμβριου του 1940, ότι δεν μπορεί να συνεχίσει τις προσπάθειές του «πριν η ψυχολογική κατάσταση βελτιωθεί από στρατιωτικές επιτυχίες».⁵² Την 1η Δεκεμβρίου η *Daily Telegraph* υπογράμμισε: «Ο Νοέμβριος έφερε μεταβολή στη διπλωματική μας κατάσταση. Ο Χίτλερ γύριζε δεξιά και αριστερά στην Ευρώπη, προσπαθώντας μάταια να βρει νέους συμμάχους... ο κύριος λόγος της αποτυχίας αυτής υπήρξαν οι ελληνικές επιτυχίες εναντίον της Ιταλίας».⁵³ Η πιο χαρακτηριστική περίπτωση κράτους που αρνήθηκε την σύμπραξη με τον Άξονα ήταν η Ισπανία. Τον Νοέμβριο του 1940 ο Χίτλερ προσπαθούσε να πείσει τον Φράνκο να βγει η Ισπανία στον πόλεμο στο πλευρό του Άξονα και να συνεργαστούν για την κατάληψη του Γιβραλτάρ. Ο Φράνκο, που δεν είχε πειστεί για το σύντομο του πολέμου και τη σίγουρη νίκη του Άξονα ήταν διστακτικός. Ο παγκόσμιος σάλος από την απελευθέρωση της Κορυτσάς επιβεβαίωσε τους φόβους του και αποφάσισε να παραμείνει ουδέτερος σε αυτή την κρίσιμη φάση του πολέμου.⁵⁴ Ταυτόχρονα, η ιταλική υποχώρηση ενθάρρυνε και αλβανικούς κύκλους που είχαν καταφύγει το 1939 στη Γιουγκοσλαβία και να ζητήσουν τη συνεργασία της Ελλάδος ώστε να οργανώσουν εξέγερση στα νότια του Ιταλικού Στρατού.⁵⁵

Δ. Η Κορυτσά υπό ελληνική διοίκηση (22 Νοεμβρίου 1940 – 12 Απριλίου 1941)

Η πόλη της Κορυτσάς περιήλθε τις απογευματινές ώρες της 22ης Νοεμβρίου κάτω από ελληνική διοίκηση για τρίτη φορά από το 1912. Σε χρόνο ρεκόρ, ο πρώτος Έλληνας φρούραρχος της πόλης, Αντισυνταγματάρχης Πεζικού Δημήτριος Θεοδωράκης, τύπωσε και τοιχοκόλλησε παντού προκήρυξη γραμμένη στα ελληνικά και στα αλβανικά στην οποία αναφερόταν ότι:

«Εν Ονόματι του Βασιλέως των Ελλήνων Γεωργίου του Β' και της Ελληνικής Κυβερνήσεως. Ανακηρύσσω αύθις τήν πολιν Κορυτσας Ελευθεραν και καλώ τον λαόν αυτής υποταγην εις τους Ελληνικους Νομους.»

Με την είσοδο των ελληνικών δυνάμεων στην Κορυτσά συγκροτήθηκε μεικτή ελληνοαλβανική επιτροπή από τις θρησκευτικές αρχές και επιφανείς κατοίκους της πόλης οι οποίοι υπέγραψαν την παράδοση της Κορυτσάς στον Ελληνικό Στρατό:

«Η κάτωθι υπογεγραμμένη επιτροπή της πόλεως Κορυτσάς αποτελούμενη εκ των κυρίων: Αντιπροσώπου αρχιερέως Κορυτσάς Παπαϊωσήφ Σταυροφόρου, του Οσιωτάτου Μουφτή Αφεζ Τζαφέρ Αλή, του Γραμματέως του Δημαρχείου Κορυτσάς Πετράκη Πιλκάτη, του Προέδρου του εμπορικού Επιμελητηρίου Κορυτσάς Χαράλαμπου Μάνου, του Κότση Τζότζα, του Θεόδωρου Μαλίκη οδοντιάτρου, Βασιλείου Μπάλλη, Σκενδέρη Βίλα, Μηνά Ούτση, Τζάζε Ντισνίτσα, Μουαρέμ Μπούτκα, Σωτήριου Γκούρα, Ναούμ Στράλλα, Επαμεινώνδα Χαρισιάδη ιατρού παραδίδει την πόλη Κορυτσάς εις τους αντιπροσώπους των Ελληνικών Στρατευμάτων Αντισυνταγματάρχη Θεοδωράκη

⁵¹ Στο ίδιο, 156-157.

⁵² ΓΕΣ/ΔΙΣ. *Η Συμβολή της Ελλάδος στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο*. Αθήνα 2009, 70.

⁵³ Μαθιόπουλος, Β., ό.π., 156.

⁵⁴ Στο ίδιο, 194.

⁵⁵ Σύμφωνα με απόρρητο τηλεγράφημα της ελληνικής Πρεσβείας στο Βελιγράδι αυτοί ήταν ο πρώην Δήμαρχος Κορυτσάς και πέντε φύλαρχοι από την περιοχή Δίβρης – Κρόϊας. Αρχείο ΔΙΣ Φ.660/Δ/62.

Δημήτριον και Ταγματάρχη Πεζικού Χατζήν Δημήτριον. Εν Κορυτσά της 22/Νοεμβρίου/1940.»

Μετά την ελληνική αντεπίθεση εντός του αλβανικού εδάφους και την απελευθέρωση πολλών περιοχών από την ιταλική κατοχή, προέκυψε η ανάγκη της εγκατάστασης ελληνικών υπηρεσιών για την άσκηση της πολιτικής και οικονομικής διοίκησης. Το ελληνικό κράτος, έχοντας τη σχετική πείρα από προηγούμενους πολέμους, έθεσε άμεσα, στις 22 Νοεμβρίου, την Κορυτσά στην υπαγωγή της Στρατιωτικής Διοικήσεως Κοζάνης, ενώ 5 μέρες αργότερα, στις 27 Νοεμβρίου, με διαταγή του Αρχιστρατήγου Παπάγου συγκροτήθηκε η Στρατιωτική Διοίκηση Κορυτσάς (ΣΔΚ). Αυτή θα περιελάμβανε οποιαδήποτε τμήμα του εχθρικού εδάφους θα περιερχόταν στη κατοχή του ΤΣΔΜ ενώ Στρατιωτικός Διοικητής Κορυτσάς ορίστηκε ο Υποστράτηγος Παπαδόπουλος Τηλέμαχος.⁵⁶ Στις 10 Δεκεμβρίου, ιδρύθηκε στην Κορυτσά έκτακτο Στρατοδικείο με πρόεδρο τον Συνταγματάρχη Χωροφυλακής Ντάκο Γεώργιο ενώ την ποινική αγωγή θα ασκούσε ο Στρατιωτικός Διοικητής Κορυτσάς.⁵⁷ Στις 14 Δεκεμβρίου η ΣΔΚ αναβαθμίστηκε σε Ανώτερη Στρατιωτική Διοίκηση Κορυτσάς (ΑΣΔΚ) και τέθηκε στην υπαγωγή της η νεοσυσταθείσα Στρατιωτική Διοίκηση Αργυροκάστρου (ΣΔΑ).⁵⁸ Στο τέλος Δεκεμβρίου η ΑΣΔΚ ανέφερε στο ΤΣΔΜ ζητήματα που είχαν ανακύψει στην περιοχή και ζήτησε την επίλυσή τους.⁵⁹ Αυτά αφορούσαν κυρίως την έλλειψη σε προσωπικό, καθορισμό των σχέσεων της με τον μαχόμενο στρατό και τα πολιτικά Υπουργεία, ανάγκη δημιουργίας δικτύου πληροφοριών και οργάνωσης στρατοδικείου,⁶⁰ ενίσχυση της φρουράς της πόλης⁶¹ και της υπηρεσίας περισυλλογής λαφύρων, ζητήματα τροφοδοσίας⁶² του αμάχου πληθυσμού καθώς και θέματα που αφορούσαν την εκμετάλλευση των δασών της περιοχής.⁶³

Στις αρχές Ιανουαρίου του 1941, η ΑΣΔΚ, με νέα διαταγή περνούσε στην υπαγωγή του Γενικού Στρατηγείου στην Αθήνα το οποίο και καθόρισε επ' ακριβώς την αποστολή της. Ανάμεσα σε άλλα, της ανατέθηκε η εξασφάλιση του ανεφοδιασμού των στρατευμάτων που υπήρχαν στην περιοχή, ο έλεγχος των επιτόπιων γεωργικών και βιομηχανικών πόρων, η οργάνωση στρατολογίας καθώς η λήψη μέτρων εναντίον εχθρικών άτακτων ομάδων. Παράλληλα, όφειλε να εξασφαλίσει την υγειονομική περίθαλψη και στέγαση του αμάχου πληθυσμού, να μεριμνήσει για τους απόρους και να αναλάβει την επιδιόρθωση των κατεστραμμένων δικτύων συγκοινωνιών και διαβιβάσεων. Συγχρόνως επιφορτιζόταν για την τήρηση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας ενώ έπρεπε να δημιουργήσει εσωτερικό γραφείο πληροφοριών σε συνεργασία με τις στρατιωτικές μονάδες της περιοχής. Τέλος καθοριζόταν η πειθαρχική και ποινική δικαιοδοσία του Διοικητή της ΑΣΔΚ και η δικαιοδοσία του πάνω στα όργανα της Βασιλικής Χωροφυλακής της περιοχής του. Με την ίδια διαταγή, καθορίστηκε ότι η πολιτική διοίκηση της περιφέρειας της Στρατιωτικής Διοίκησης Αργυροκάστρου περνούσε στην αρμοδιότητα

⁵⁶ Αρχείο ΔΙΣ, Φ.676/Η/6.

⁵⁷ Αρχείο ΔΙΣ Φ.605/Α/76.

⁵⁸ Η ΣΔΑ παρέμεινε στην υπαγωγή της ΑΣΔΚ μέχρι τις 9 Φεβρουαρίου 1941.

⁵⁹ Αρχείο ΔΙΣ Φ.676/Η/5.

⁶⁰ Ο Συνταγματάρχης Χωροφυλακής Ντάκος που είχε ορισθεί πρόεδρος του Στρατοδικείου δεν μπορούσε να ασκήσει τα καθήκοντα του προέδρου λόγω της υπηρεσιακής του θέσης.

⁶¹ Για την φρουρά Κορυτσάς είχε διατεθεί δύναμη ενός λόχου του στρατού 240 ανδρών και λόχος χωροφυλακής ο οποίος λόγω αναγκών της υπαίθρου είχε εντός της πόλης μόνο 46 άτομα. Η δύναμη αυτή ήταν σίγουρα ανεπαρκής εάν αναλογιστούμε το μέγεθος της πόλης και τις επικρατούσες συνθήκες.

⁶² Στα χωριά είχε αρχίσει να υπάρχει έλλειψη αλατιού, λαδιού και πετρελαίου ενώ εντός των μεγάλων κέντρων είχαν δημιουργηθεί προβλήματα με την τροφοδοσία άρτου.

⁶³ Το Υπουργείο Γεωργίας είχε ήδη αποστείλει υπαλλήλους του για να μελετήσουν τον τρόπο εκμετάλλευσης των επιτόπιων πόρων.

του Διοικητή της ΑΣΔΚ.⁶⁴ Στις 7 Ιανουαρίου ιδρύθηκε στην Κορυτσά στρατιωτικό νοσοκομείο τύπου Α χωρητικότητας 500 κλινών με διευθυντή τον Αρχίατρο Σταθόπουλου Κωνσταντίνο.⁶⁵ Αξίζει να αναφέρουμε ότι ήδη από τον Δεκέμβριο λειτουργούσε και πρόχειρο νοσοκομείο κτηνών υπό του Δ΄ Κτηνιατρικού Αποσπάσματος.⁶⁶ Από τα παραπάνω φαίνεται το πόση σημασία δόθηκε στην διοικητική οργάνωση της πόλης της Κορυτσάς η οποία άρχισε να μετεξελίσσεται σε κεντρικό σημείο της συνέχισης του αγώνα στο αλβανικό έδαφος. Ο Ιταλικός Στρατός γνωρίζοντας τη σημασία της πόλης και θέλοντας να πλήξει το ηθικό των κατοίκων και των ελληνικών δυνάμεων, εκτέλεσε το μεσημέρι των Θεοφανίων, 6 Ιανουαρίου 1941, σφοδρό αεροπορικό βομβαρδισμό. Οι συνέπειες για τα ελληνικά ένοπλα τμήματα ήταν 8 στρατιώτες νεκροί και 26 τραυματίες ενώ καταστράφηκε και ένα μέρος του νοσοκομείου. Ο βομβαρδισμός όμως έπληξε κυρίως τον άμαχο πληθυσμό της πόλης. Ο αριθμός των νεκρών έφτασε τους 36 (εκ των οποίων αρκετά μικρά παιδιά) και οι τραυματίες ξεπέρασαν τους 43. Σημαντικές καταστροφές υπήρξαν και σε πολλές δεκάδες σπίτια, ιδίως στις συνοικίες Μπάρτση και Μάνο, ενώ κατεδαφίστηκε ένα μεγάλο μέρος του μητροπολιτικού ναού.⁶⁷ Λίγες μέρες αργότερα, το Γενικό Στρατηγείο για να αποφύγει παρόμοιους βομβαρδισμούς στο μέλλον, προώθησε στην Κορυτσά δύο ουλαμούς αντιαεροπορικών.⁶⁸

Μέσα στα πλαίσια της αποστολής της ΑΣΔΚ ήταν και η παρακολούθηση του «πνεύματος του λαού» και των κοινωνικών και οικονομικών συνθηκών του πληθυσμού της Κορυτσάς ο οποίος στο σύνολό του παρουσίαζε μεγάλη ετερογένεια. Αποκαλυπτική είναι η έκθεση για τη συμπεριφορά των κατοίκων της περιοχής της Κορυτσάς, η οποία στάλθηκε από την ΑΣΔΚ στο Γενικό Στρατηγείο στις 4 Μάρτιου.⁶⁹ Σύμφωνα με αυτή, η συμπεριφορά των κατοίκων υπήρξε σε γενικές γραμμές νομοταγής με ελάχιστες εξαιρέσεις ατόμων που καταδικάστηκαν για κατοχή όπλων, δολιοφθορές, κατασκοπία και διάδοση εχθρικής προπαγάνδας. Από την έκθεση γινόταν εμφανές ότι ο πληθυσμός της Κορυτσάς είχε χωριστεί σε τρεις κατηγορίες σχετικά με την τύχη της περιοχής μετά τη λήξη του πολέμου. Οι κάτοικοι ελληνικής καταγωγής, όπως και την περίοδο 1912-1914, επιθυμούσαν την προσάρτησή της στο ελληνικό κράτος, ενώ όσοι ήταν αλβανικής καταγωγής είτε επιθυμούσαν μια ανεξάρτητη Αλβανία είτε ήταν φιλικά προσκείμενοι στην συνέχιση της ιταλοαλβανικής συνεργασίας. Βέβαια, οι εκδηλώσεις όλων των πλευρών ήταν διστακτικές διότι ούτε η Ελληνική Κυβέρνηση είχε ξεκαθαρίσει τη θέση της, πέρα από δηλώσεις ότι αγωνίζεται για την ελευθερία της Αλβανίας από τις ιταλικές δυνάμεις, ούτε η τύχη του πολέμου είχε κριθεί οριστικά.

Παράλληλα, η έκθεση αναφερόταν και στις δυσχέρειες που αντιμετώπιζε ο ντόπιος πληθυσμός λόγω της πολεμικής περιόδου. Γινόταν λόγος για στερήσεις σε είδη πρώτης ανάγκης, νέκρωση της εμπορικής κίνησης, καθυστερήσεις στην αποπληρωμή των επιταχθέντων ειδών, δυσκολία πληρωμής των μισθών και των συντάξεων καθώς και για την πίεση που δημιουργούσε η συνεχή διέλευση στρατευμάτων. Σημείωνε επίσης, ότι παρ’

⁶⁴ Αρχείο ΔΙΣ Φ.676/Η/7.

⁶⁵ Αρχείο ΔΙΣ Φ.605/Α/125.

⁶⁶ Αρχείο ΔΙΣ Φ.605/Α/79.

⁶⁷ Οι φονευθέντες κάτοικοι της Κορυτσάς από τον βομβαρδισμό ήταν: Τζέκα Νικολέτα, Τζέκας Λάζαρος, Τζέκας Θεόδωρος, Μπότσαρης Σωτήριος, Σόλα Κωνσταντίνα, Σιούντας Σπυρίδων, Γίτσας Αριστοτέλης, Γίτσα Βικτώρια, Γίτσα Φλωρεντία, Κολεβίτσα Σοφία, Κολεβίτσα Ευλαμπία, Σκοντράνης Πέτρος, Φουρτζή Ευδοξία, Ντρέκος Βασίλειος, Ματθαίου Ιωάννα, Ματθαίου Μαγδαληνή, Ματθαίου Ελένη, Ματθαίος Απόστολος, Ματθαίου Βασιλική, Αντωνίου Συμεών, Αντωνίου Δημήτριος, Αντωνίου Αρτεμισία, Τόπης Ραφαήλ, Τόπη Δήμητρα, Γκόγκος Σωκράτης, Γκραμπότσκας Μενέλαος, Μπόριας Βασίλειος, Πρέμη Σοφίκα, Παναρίτη Γεωργία, Φίλιου Ευαγγελία, Στούργης Σωτήριος, Αθανασίου Βασίλειος, Βοσκοπόγια Διαμάντω, Χατζηγιαχτσίδης Θωμάς. Αρχείο ΔΙΣ Φ.652/Α/46 και Φ.765/Γ/1.

⁶⁸ Αρχείο ΔΙΣ Φ.620/Δ/100.

⁶⁹ Αρχείο ΔΙΣ Φ.676/Η/2.

όλη τη δυσμενή ατμόσφαιρα είχε δημιουργηθεί μια θετική εντύπωση για τα ελληνικά στρατεύματα λόγω του ότι σεβάστηκαν απόλυτα την οικογενειακή τιμή των κατοίκων.

Συγχρόνως, δίνονταν πληροφορίες σχετικά με τις διαθέσεις των κατοίκων ανάλογα με το θρήσκευμά τους. Οι χριστιανικοί πληθυσμοί της περιοχής, είτε ελληνικής καταγωγής είτε αλβανικής, ήταν στο σύνολό τους ορθόδοξοι. Η καθολική προπαγάνδα που διενεργούσε η Ιταλία καθώς και η εύνοια που έδειχνε προς τον μουσουλμανικό πληθυσμό είχε προκαλέσει την αντίδραση των ορθοδόξων οι οποίοι προέβησαν σε πράξεις αντίστασης κατά τη διάρκεια της ιταλικής διοίκησης της Κορυτσάς.⁷⁰ Οι πλέον δυσαρεστημένοι με την νέα κατάσταση ήταν οι πλούσιοι μουσουλμάνοι μπέηδες της περιοχής διότι μετά την αποχώρηση των ιταλικών δυνάμεων έχασαν μεγάλο μέρος της επιρροής τους στον πληθυσμό καθώς και πλήθος από τα προνόμια που απολάμβαναν. Επιπρόσθετα, μερικοί από τους μπέηδες είχαν συνάψει και οικογενειακούς δεσμούς με τις ιταλικές δυνάμεις λόγω των πολλών μεικτών γάμων με ιταλούς αξιωματικούς και στρατιώτες. Παράλληλα, σύμφωνα με την έκθεση, φιλοϊταλική ήταν και η διάθεση ορισμένων χωρικών μουσουλμάνων που επιθυμούσαν την επιστροφή της ιταλικής διοίκησης.

Η έκθεση κατέληγε με προτάσεις για την βελτίωση του κλίματος υπέρ της ελληνικής διοίκησης. Βασικός παράγοντας έπρεπε να είναι η προπαγάνδα για το αδύνατο της τελικής νίκης του Άξονα και η βεβαιότητα για την επικράτηση των Άγγλων και των Ελλήνων που πολεμούσαν τότε στο πλευρό τους. Επίσης, γινόταν λόγος για χρησιμοποίηση του συλλόγου⁷¹ της αλβανικής παροικίας των Η.Π.Α. με στόχο την καλλιέργεια αντιϊταλικού κλίματος στην Αλβανία ενώ προτεινόταν και μια ηθική συνδρομή της Τουρκίας με την αποστολή προσώπων που είχαν τη δυνατότητα να επηρεάσουν τον μουσουλμανικό πληθυσμό. Οι φιλοϊταλικές εκδηλώσεις ορισμένων στελεχών του μουσουλμανικού κλήρου της περιοχής και η επιρροή που ασκούσε σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού ανησύχησαν το ΤΣΔΜ, το οποίο με διαταγή⁷² του προς την Διεύθυνση Χωροφυλακής Κορυτσάς, συνιστούσε την επιτήρησή τους ώστε να εξακριβωθεί εάν εκτός από τα θρησκευτικά τους καθήκοντα ενεργούσαν και προπαγάνδα υπέρ της Ιταλίας, λόγω όμως της λεπτότητας του ζητήματος καθιστούσε σαφές ότι για κανένα λόγο δεν θα έπρεπε να θιγεί το θρησκευτικό αίσθημα των κατοίκων και πρότεινε τη χρησιμοποίηση ατόμων που άνηκαν στο ίδιο δόγμα.

Η ΑΣΔΚ λειτούργησε μέχρι και την 12η Απριλίου του 1941⁷³ οπότε λόγω της γερμανικής εισβολής στην Ελλάδα αποφασίστηκε από την Ελληνική Ηγεσία η εκκένωση όλων των εδαφών της Αλβανίας.⁷⁴ Το μεγαλύτερο πρόβλημα το είχαν τα τμήματα του ΤΣΔΜ που βρίσκονταν στην Κορυτσά διότι ήταν άμεσος ο κίνδυνος αποκοπής των οδών υποχωρήσεως από τον Γερμανικό Στρατό που προέλαυνε στην Δυτική Μακεδονία. Η

⁷⁰ Μετά το κλείσιμο του Γαλλικού Λυκείου της Κορυτσάς από τις ιταλικές δυνάμεις, υπήρξαν σφοδρές αντιδράσεις από τους νέους της περιοχής ανεξαρτήτως θρησκείας.

⁷¹ Ο αλβανικός σύλλογος στις Η.Π.Α. ονομαζόταν Vatra και είχε μεγάλη επιρροή στην Αλβανία. Πρόεδρός του ήταν ο Φαϊκ Κονίτσα, ο οποίος ήταν αντίθετος με την ιταλική παρουσία στην Αλβανία.

⁷² Αρχείο ΔΙΣ Φ.676/Η/4.

⁷³ Το στρατιωτικό προσωπικό τέθηκε στη διάθεση του Τμήματος Στρατιάς Ηπείρου, οι πολιτικοί υπάλληλοι θα επέστρεφαν στα αντίστοιχα Υπουργεία ενώ οι κρατούμενοι στις φυλακές Κορυτσάς θα μεταφέρονταν στη Λαμία. Αρχείο ΔΙΣ Φ.604/Α/386.

⁷⁴ Ο Ελληνικός Στρατός, έπειτα από συνεχόμενες νίκες και την υποχώρηση των Ιταλών, είχε καταφέρει να προωθηθεί ήδη από τον Ιανουάριο σε κυμαινόμενο βάθος 30 έως 80 χιλιομέτρων στο βορειοηπειρωτικό έδαφος και βρισκόταν στη γραμμή Χιμάρα – Κλεισούρα – Πόγραδετς, έχοντας μάλιστα αποκρούσει την τεράστια ιταλική αντεπίθεση που έγινε υπό την επίβλεψη του ίδιου του Μουσολίνι τον Μάρτιο του 1941. Αξιοσημείωτο είναι ότι αυτό ήταν σε γενικές γραμμές και το βορειότερο σημείο της Ηπείρου που έφτασε ο Ελληνικός Στρατός και κατά τον Α΄ Βαλκανικό Πόλεμο τον Μάρτιο του 1913.

απαγκίστρωση ξεκίνησε τις βραδινές ώρες της 12ης Απριλίου και μέχρι τις 15 Απριλίου, ο υποχωρητικός ελιγμός των ελληνικών δυνάμεων από την ευρύτερη περιοχή της Κορυτσάς, είχε ολοκληρωθεί χωρίς να υπάρξει καμιά ενόχληση από τον Ιταλικό Στρατό.

Βιβλιογραφία

Βρανάς, Φ. (επιμ.), Ι. Μεταξάς. *Το Προσωπικό του Ημερολόγιο*, Ίκαρος, Αθήνα 1960.

Γενικό Επιτελείο Στρατού/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος 1940 – 1941. Η Ιταλική Εισβολή*, Αθήνα 1960.

Γενικό Επιτελείο Στρατού/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Ο Ελληνοϊταλικός Πόλεμος 1940 – 1941. Η Ελληνική Αντεπίθεση*. Αθήνα 1966.

Γενικό Επιτελείο Στρατού/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Επίτομη Ιστορία του Ελληνοϊταλικού και Ελληνογερμανικού Πολέμου 1940 – 1941 (Επιχειρήσεις Στρατού Ξηράς)*, Αθήνα 1985.

Γενικό Επιτελείο Στρατού/Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού, *Η Συμβολή της Ελλάδος στο Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*. Αθήνα 2009.

Δημητρακόπουλος, Σ. – Ζαούσης, Α., *Η Συμμετοχή της Ελλάδος στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1998, τ. Β΄.

Καθενιώτη, Δ., *Αι Κυριώτεροι Στρατηγικοί Φάσεις του Πολέμου 1940-41*, Αθήνα 1946.

Μαθιόπουλος, Β., *Η Συμμετοχή της Ελλάδος στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1998, τ.Α.

Πράσκα, Β., *Εγώ Εισέβαλα στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Γκοβόστη, Αθήνα 1999.

Συλλογικό, *Οκτώβριος 1940: Η επίθεση εναντίον της Ελλάδας όπως την είδαν οι Ιταλοί*, Εκδόσεις Παπαδήμα, Αθήνα 2008.

Τσιρπανλής, Ζ., *Έλληνες και Ιταλοί στα 1940-41*, University Studio Press, Θεσσαλονίκη 2004.

Τσολάκογλου, Γ., *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1959.

Jacomoni di San Savino, F., *La Politica dell' Italia in Albania*, Capelli Editore, Rocca San Casciano 1965.

Montanari M., *La Campania di Grecia*, Stato Maggiore dell' Esercito – Ufficio Storico, t. I, Roma 1980.

Pricolo, F., *Ignavia Contro Eroismo*, Nicola Ruffolo Editore, Roma 1946.

Richter H., *Η Ιταλο-γερμανική Επίθεση εναντίον της Ελλάδος*, Εκδόσεις Γκοβόστη, Αθήνα 1998.

Πηγές

Αρχείο Διεύθυνσης Ιστορίας Στρατού

Εικόνα 1 Τμήμα του Ελληνικού Στρατού στην Κορυτσά

Εικόνα 2 Ύψωση της ελληνικής σημαίας στην Κορυτσά

